

Мойсей Л. Т.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

СТРУКТУРА ЗНАЧЕННЯ ЛЕКСЕМИ “GENDER”

У статті методом дефініційного аналізу виокремлено складники лексеми “gender”. Методом кількісних підрахунків встановлені домінуючі та периферійні значення лексеми. Основна увага зосереджена на взаємодії семантичних та граматичних компонентів при вираженні роду іменника.

Ключові слова: *категорія роду, лексема “gender”, дефініційний аналіз, домінуючі компоненти, периферійні компоненти.*

В статті методом дефиниционного анализа выделены составные лексемы “gender”. Методом количественных подсчетов установлены доминантные и периферийные значения лексемы. Основное внимание сосредоточено на взаимодействии семантических и грамматических компонентов при выражении рода имени существительного.

Ключевые слова: *категория рода, лексема “gender”, дефиниционный анализ, доминантные компоненты, периферийные компоненты.*

In the given article with the help of the definitional analysis the components of the lexeme “gender” have been distinguished. The dominant and peripheral meanings of the lexeme have been determined by the quantitative analysis. The stress is laid upon the interaction of the semantic and grammar components in determining the gender of a noun.

Key words: *gender category, lexeme “gender”, definitional analysis, dominant components, peripheral components.*

Категорія роду англійської мови носить подвійний характер, оскільки об'єднує ознаки граматики та семантики. Взаємодіючи у мові, дві системи (граматична та семантична) накладаються одна на одну і призводять до ряду суперечностей. Лінгвісти по-різному розглядають категорію роду англійської мови. Так, Ільїш [3, с. 86], І. П. Іванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов [2, с. 22], Е. Фарар [11, с. 304], І. В. Руденкова [8, с. 6] та ін. вважають, що ця категорія залишилась тільки на семантичному, поняттєвому рівні. Г. Плацер [12, с. 39], Н. Блейк [10, с. 147] доводять, що її не існувало і в давньоанглійський період. Б. Стренг [13], О. М. Пушкіна [7], К. М. Попкова [6] відносять її, більшою мірою, до граматичної, не відкидаючи семантичних ознак. В. В. Левицький стверджує, що в сучасній англійській мові категорія роду втрачена цілком [4, с. 252].

Досліджувати категорію, на думку О. Есперсена, можна у межах граматики. Проте, як тільки виникає запитання, що ця категорія відображає, то ми одразу потрапляємо зі сфери мови у зовнішній світ, або у сферу мислення [1, с. 56-57]. Актуальність дослідження полягає у тому, що його проблематика відноситься до найновітніших лінгвістичних тенден-

цій, які спрямовані на когнітивні, культурологічні та антропоцентричні аспекти вивчення мовних фактів. Отже, ми припускаємо, що категорія роду поєднає в собі лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори. Доцільним є визначення суті поняття “gender” для підтвердження існування у ньому цих факторів та подальшому вивченні їхньої взаємодії у мові та мовленні, що стане доцільним для подальшого дослідження категорії роду у всіх часових зрізах англійської мови.

Метою цієї роботи є встановлення домінантних та периферійних складових лексеми “gender”. Поставлена мета зумовлює розв’язання наступних завдань:

- методом дефініційного аналізу виокремити складові компоненти лексеми та занести їх до таблиці;
- методом кількісного аналізу визначити домінантні та периферійні складові;
- порівняти граматичні та семантичні компоненти та знайти їх перетин.

Для виокремлення складових лексеми “gender” ми проведемо дефініційний аналіз, що базується на аналізі дефініцій поданих у шести англійських тлумачних словниках.

Згідно компонентів значення лексеми “gender”, занесених у таблицю, рід в англійській мові представлений двома основними групами: 1) фізичний та соціальний стан; 2) граматичний поділ. В обидві групи входить 8 компонентів, що підтверджує гіпотезу про подвійний характер роду. Дані дефініційного аналізу доцільно поєднати із кількісним, що допоможе зробити висновки на основі кількісних підрахунків.

Використовуючи дефініційний та кількісний аналізи, ми підраховали кількість вибраних лексичних компонентів й це дало можливість стверджувати, що домінантними компонентами значення лексеми “gender” є:

- a) *grammatical gender of nouns*
- b) *grammatical division of gender into masculine nouns*
- c) *grammatical division of gender into feminine.*

Вибір цих дефініцій був зумовлений частотністю їх використання у словникових статтях. Дефініція під значенням a) була використана у 5 словниках; b) і c) – у чотирьох. Частотність інших є нижчою чотирьох. Отже, решту дефініцій ми вважатимемо периферійними.

Згідно проведеного аналізу нами встановлено, що в сучасній англійській мові переважає граматичне значення лексеми “gender”. Проте переважує поділ на чоловічий та жіночий роди іменників. Середній рід не є домінантним компонентом лексеми і складає його периферію. Цей факт підтверджує нашу гіпотезу, що ядром поділу іменників за родами у всі періоди розвитку англійської мови є поділ за статтю. Згідно даних таблиці 1 серед компонентів близької периферії лексеми “gender” на рівні

із граматичними компонентами (*neuter, pronoun, adjective*) є біологічні та соціальні (*sex, female, male*). Ці компоненти подані у трьох словникових дефініціях. Отже, граматична периферія тісно переплітається із семантичною. На нашу думку, біологічний і соціальний фактори, вербалізуючись у мові є семантичною ознакою категорії, а граматичний поділ за родами входить у мову як граматична категорія. Так, якщо іменник *mare* на граматичному рівні середнього роду, то на рівні семантики – жіночого. При переключенні мови (граматичної системи роду) у мовлення іменник *mare* у відповідному контексті може корелювати з займенником *she*.

Таблиця 1
Дефініційний аналіз лексики “gender” у сучасній англ. мові

№	Словники	компоненти					
		Cambridge International dictionary of English	Webster's New Universal Unabridged Dictionary	Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary	Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English	New Webster's Dictionary and Thesaurus	The American Heritage Dictionary of the English Language
1	physical or social condition						
1. 1.	male	+	-	+	+	-	-
1. 2.	female	+	-	+	+	-	-
1. 3.	sex	-	+	-	+	-	+
1. 4.	kind	-	+	-	-	-	-
1. 5.	class	-	+	-	-	+	-
1. 6.	natural	-	-	-	-	+	-
1. 7.	animacy	-	-	-	-	-	+
1. 8.	sexual identity	-	-	-	-	-	+
2	grammatical division	+	+	+	+	+	
2. 1.	masculine	+	+	+	+	-	-
2. 2.	feminine	+	+	+	+	-	-
2. 3.	neuter	+	+	+	-	-	-
2. 4.	common	-	+	-	-	-	-
2. 5.	classes of nouns	+	+	+	+	-	+
2. 6.	pronoun						
2. 7.	adjective	-	-	+	+	-	+
2. 8.	sex-based category	+	-	+	-	-	+
		-	-	-	-	-	+

Наприклад: *Clover was an old stout **mare** now, stiff in the joints and with a tendency to rheumy eyes. **She** was two years past the retiring age...* [3]. Таке вживання не вважається персоніфікацією за словами Д. А. Штелінга. Якщо займенники *he, she* протиставлені іменникам зі значенням тварин, то вони маркують його природній рід, а *it* залишає стать невираженою. [9, с. 65]. Вираження роду проходить на рівні контексту. В залежності від типу дискурсу, від мовленнєвої ситуації змінюється і рід іменника. На думку Н. М. Ніколаєвої ситуативна варіативність *he / she – it* при референції до одного і того ж об'єкту є результатом особистої зацікавленості того, хто говорить до предмету розмови, наділяючи його особливим значенням, або ж необхідністю виділити предмет розмови, привернути до нього увагу. Ознака істоти/неістоти є суттєвим критерієм при категоризації об'єктів світу і при виборі відповідного займенника, однак критерій часто порушується в повсякденному спілкуванні. При вираженні негативного ставлення до людини можна вжити займенник *it*. І, навпаки, до неістоти, проявляючи до предмету якісь емоції, почуття, вживаємо *she* та *he* [5, с. 13-14]. О. М. Пушкіна зауважує, що велике значення надається емоційному настрою, того, хто говорить, його відношенню до позначуваного об'єкту реальності [7, с. 4]. Тобто рід іменника формується у свідомості на основі синтезу граматичних та семантичних ознак. Графічно це можна зобразити так:

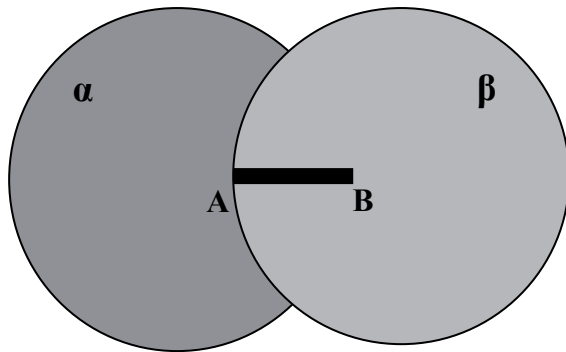

Рис. 1. Модель родового вираження іменника сучасної англійської мови

Площина граматичного роду іменника **б** перетинається з площиною семантичного роду **в**, утворюючи переріз площин **г**, що є кінцевим родовим вираженням, а відрізок **АВ** це речення, чи необхідний контекст для визначення роду іменника. Розглянемо приклади:

- 1) *'Oh, that's quite obvious,' said the wise **owl**, and away **it** flew...* [2]
- 2) *The old **owl** looked wise, then **he** said...* [1]

У двох прикладах один і той самий іменник *owl* має різне родове вираження. У прикладі (1) домінує граматичне значення іменника. Іменник корелює із займенником *it*, що нейтралізує ознаку роду іменника та підтверджує те, що всі іменники неістоти та істоти (*non-humans*) належать до середнього роду. Проте приклад (2) показує, що домінантою родового вираження є семантична ознака, яка маркуєприроднійрід птаха. Іменник *owl* корелює із займенником *he* на синтаксичному рівні. Отже, рід іменника у наведених прикладах залежить від авторського сприйняття світу.

Через те, що сучасна англійська мова є мовою аналітичного складу і у ній існує незначна кількість формальних показників роду (як наприклад суфіксів для позначення іменників жіночого роду: *-ess, -ette, -trix* та ін.), грані між граматичним та біологічним родом стираються. Верифікація лексеми “gender” довела, що рід англійської мови носить подвійний характер. Домінантою є граматичне значення роду, проте у мовленні компоненти граматичного та семантичного взаємодіють. Вони синтезуються у свідомості людини, де відбувається перетин граматичного та семантичного роду. Остаточне визначення роду іменника проходить на рівні контексту шляхом іменниково-займенникової кореляції.

Література:

1. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен. М. : Изд-во 1. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1958. – 403 с.
2. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка: [Учебник] / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М. : Высш. школа, 1981. – 285 с.
3. Ильиш Б. А. Строй современного английского языка : [Учеб. по курсу теор. грамат. для студент. педаг. инстит. (на англ. яз.), 2-е изд.] / Б. А. Ильиш. – Ленинград : Просвещение, 1971. – 367 с.
4. Левицкий В. В. Основы германистики / Виктор Васильевич Левицкий. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2006. – 528 с.
5. Николаева Н. Н. Гендерный аспект местоименной референции : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10. 02. 19 – “Теория языка” / Н. Н. Николаева. – Москва, 2008. – 24 с.
6. Попкова Е. М. Категория рода в современном английском языке: лингвистический и социокультурный аспекты: дис...канд. филол. наук: 10. 02. 02 / Попкова Екатерина Михайловна. – Орехово-Зуево, 2005. – 163 с.
7. Пушкина Е. Н. Проблема рода в современном английском языке : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10. 02. 04. – “Германские языки” / Е. Н. Пушкина. – Горький, 1976. – 16 с.
8. Руденкова И. В. Анафорический род в его отношении к грамматическому роду и именной категории лица: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10. 02. 20 – “Сравнит. -истор., типологич. и сопоставит. языкознание” / И. В. Руденкова. – Владимир, 2010. – 23 с.

9. Штелинг Д. А. Грамматическая семантика английского языка. Фактор человека в языке: [Учебное пособие] / Д. А. Штелинг. – М. : МГИМО, ЧеРо, 1996. – 254 с.

10. Blake N. F. A History of the English Language / N. F. Blake. – Houndmills, Basingstoke and London : MacMillan, 1996. – 400 p.

11. Farrar E. O. The History of the English Language / Emerson Oliver Farrar. – NY : Adamant Media Corporation, 2005. – 415 p.

12. Platzer H. "‘No Sex, Please, We’re Anglo-Saxon?’ On Grammatical Gender in Old English." // Hans Platzer. – View[z]: Vienna English Working Papers, 2001. – P. 34-47.

13. Strang B. M. H. Modern English Structure / Barbara M. H. Strang. – London: Edward Arnold, 1962. – 201p.

Список лексикографічних джерел:

1. Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge: University Press, 1998. – 1774 p.

2. Collins Cobuild Advanced Learner’s English Dictionary. –New York: Harper Collins Publishers, 2003. – 1712 p.

3. New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language. – New York : Lexicon Publications, inc., 1993 – 1149 p.

4. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1989. – 1580 p.

5. The American Heritage Dictionary of the English Language (3d Ed.) – Boston : Houghton Mifflin Company, 1996. – 2140 p.

6. Webster’s New Universal Unabridged Dictionary. – New York: Barnes and Noble Books, 1992. – 1644 p.

Список ілюстративного матеріалу:

1. FolkTales. RuftyTufty [Електронний ресурс]. Режимдоступу: <http://www.4to40.com/folktales/index.asp?id=1293>

2. JacobsJ. FairyTales. TheMagpie’sNest [Електронний ресурс] / JosephJacobs. Режим доступу: <http://www.sacred-texts.com>

3. Orwell G. Animal Farm [Електронний ресурс] / George Orwell. Режим доступу: http://www.george-orwell.org/Animal_Farm/9.html